

PREFAȚĂ

Acum mai bine de 60 de ani, dialectologul francez Pierre Gardette își exprima uimirea în fața francezei canadiene, pe care o descoperea atât de atașată de moștenirea ei de dincolo de Oceanul Atlantic și, totodată, deschisă spre inovație. În a doua jumătate a secolului trecut, asemenea lui Léandre Bergeron, un dramaturg și lexicograf din Québec, numeroși au fost oamenii de cultură care au relevat, la rândul lor, acest amestec de vechi și de nou: „La langue québécoise est riche du vocabulaire du Vieux Monde pour articuler les forces du Nouveau [Monde]” (*Suplimentul la Dictionnaire de la langue québécoise* de Léandre Bergeron).

În mare măsură, situația francezei canadiene nu s-a schimbat nici astăzi. Tradiția se împletește cu inovația, care este datorată aportului vieții moderne și mai ales contactului direct cu limba engleză. Aceste trăsături au îndreptățit revendicarea pentru varietatea de franceză canadiană a dreptului la diferență, de vreme ce această varietate a cunoscut o evoluție divergentă în raport cu franceza din Metropolă. Din contactul direct cu Lumea Nouă neromantică, mai ales după începutul guvernării engleze și ruperea legăturilor cu patria-mamă, Franța, pornind din 1763 până în zilele noastre, a rezultat și rezultă, în continuare, o îmbogățire lexicală incontestabilă a francezei canadiene. Specialiștii din Québec consideră ca fiind legitim faptul că vorbirea lor nu este identică astăzi cu aceea a altor francofoni, dat fiind că orice idiom este încărcat de propria sa istorie. Astfel, nu puțini sunt locutorii cultivați din Québec care declară în zilele noastre, asemenea unei jurnaliste din Montréal (în cadrul unui interviu transmis de canalul francofon de televiziune *TV5 Monde*): „Nous sommes des Américains qui pensent et parlent français”.

Contestate de unii, dar acceptate (cel puțin parțial) de alții, anglicismele sunt omniprezente în epoca actuală în vorbirea curentă a francofonilor canadieni.

Cartea de față abordează chestiuni legate de anglicismul lexical în franceza vorbită în Québec, pe baza unui corpus teledifuzat care este analizat în funcție de trei tipuri de contexte de comunicare. Autoarea adoptă o poziție neutră în raport cu anglicismele comentate: le prezintă, le descrie și le explică.

Această carte este, din anumite puncte de vedere, deschizătoare de drumuri, fiind interesantă și problematizantă prin conținutul abordat, prin tipul de tratare și, mai ales, prin modul în care este condus demersul metodologic. Argumentația este bine sprijinită pe comentarea pertinentă a unor fapte lexicale variate, alese în mod judicios. Stilul redactării este clar și plăcut, iar structurarea materiei este logică. Concluziile cercetării și numeroasele sugestii legate de aceste concluzii sunt cu atât mai interesante cu cât autoarea aparține unei comunități lingvistice diferite de aceea la care se referă cercetarea sa. Autoarea cărții privește faptele lingvistice din exterior, fiind preocupată de o chestiune fundamentală a lingvisticii: cum și de ce se schimbă limba?

Acad. Marius Sala

INTRODUCERE

Cartea de față își propune să abordeze în perspectivă sociopragmatică anumite chestiuni care privesc utilizarea, natura și frecvența anglicismului lexical folosit în franceza canadiană vorbită în Québec, în perioada actuală. Corpusul pe care l-am excerptat a fost transmis, inițial, de rețeaua de televiziune locală în provincia canadiană Québec, iar apoi a fost retransmis de canalul de televiziune francofon *TV5 Monde*: pe această cale, acest corpus a devenit accesibil și cercetătorilor din afara societății canadiene. Materialul pe care l-am selectat reflectă în mare măsură comunicarea orală cotidiană a locutorilor comunității lingvistice francofone din Québec. Materialul a fost ales în așa fel încât să fie reprezentativ pentru cele trei tipuri principale de contexte situaționale: formal/semiformal (curent)/informal.

Am înregistrat, am transcris și am excerptat corpusul teledifuzat pentru scopurile cercetării de față. Pe baza analizei acestui corpus, prezentăm funcționarea discursivă a câtorva categorii de fapte lexicale de origine engleză care au fost folosite în corpusul nostru. Corpusul analizat cuprinde câteva subcorpusuri. Acestea ne-au permis să dispunem de enunțuri și de interacțiuni care ar putea fi considerate ca fiind reprezentative, în perioada actuală, pentru trei dintre nivelele principale de limbă ale francezei din Québec care sunt folosite de locutorii francofoni în comunicarea orală cotidiană: 1) un *nivel elevat*, 2) un *nivel mediu* și 3) un *nivel familiar*. Aceste nivele ar trebui să corespundă, respectiv, contextelor de comunicare 1) *formal*, 2) *semiformal* și 3) *informal*. Recurgerea de către locutori la aceste nivele de limbă interesează în lucrarea de față sub aspectul prezenței (ponderii și frecvenței) anglicismului lexical în diferitele tipuri de contexte de comunicare reflectate de corpus.

Cercetarea noastră pornește de la câteva premise esențiale: *a)* utilizarea anglicismului (ca rezultat al contactului lingvistic direct) este inevitabilă în comunicarea locutorilor din comunitatea francofonă din Québec; *b)* anglicismul poate fi atât *accidental*, cât și (deja) *integrat* în sistemul limbii franceze vorbite în Québec; *c)* folosirea anglicismului în comunicarea cotidiană poate să depindă și de o serie de factori extralingvistici a căror influență se manifestă în activitatea discursivă.

În cadrul analizei, am luat în considerare următorii parametri extralingvistici: 1) *tipul contextului de comunicare*; 2) *natura comunicării (bilaterală/unilaterală)*; 3) *factorii relațiilor interpersonale dintre interlocutori* (în cazul comunicării bilaterale), exprimați prin *raporturi între rolurile interacționale*, raporturi care pot fi *de egalitate* sau *de inegalitate* (acestea din urmă fiind direcționate *de la inferior la superior* ori *de la superior la inferior*); 4) *domeniul de viață sau de activitate* abordat în cadrul interacțiunilor verbale.

Pe parcursul lucrării, am formulat o serie de observații de ordin sociopragmatic, lexical, morfolexical și semantic și am stabilit clasificări ale anglicismelor excerptate, sprijinite pe calcule statistice. Compararea datelor astfel obținute ne-a permis să

ajungem la o serie de concluzii mai generale: acestea privesc funcționarea discursivă a anglicismelor lexicale în relație cu parametrii extralingvistici avuți în vedere. Analiza corpusului ne-a condus totodată și spre câteva întrebări cu o deschidere mai largă privind: a) șansele de fixare în limbă a faptelor analizate; b) tendințele de evoluție a francezei canadiene actuale (care sunt reprezentate în materialul cercetat).

Lucrarea cuprinde un capitol de probleme teoretice și două capitole mai ample de analiză a corpusului, urmate de un capitol de considerații finale.

Capitolul I al cărții prezintă situația sociolingvistică din Québec și câteva chestiuni teoretice privind anglicismul lexical.

Capitolul al II-lea cuprinde două mari subcapitole. Primul subcapitol se referă la *elementele lexicale engleze conforme sistemului limbii engleze*, iar cel de-al doilea la *elementele lexicale engleze adaptate sistemului limbii franceze*. Cuvintele pe care le discutăm aici sunt utilizate fie în structuri de tip frazeologic, fie în îmbinări sintagmatice libere și instabile, alcătuite de locutorii francofoni în momentul vorbirii.

Capitolul al III-lea este consacrat tratării unor *structuri frazeologice cu elemente engleze adaptate sistemului limbii franceze*. Cercetarea noastră s-a concentrat în mod strict asupra construcțiilor/unităților/structurilor lexicale frazeologice cu elemente engleze din corpusul studiat și a modalităților de integrare a elementelor engleze în discursul francez canadian.

Nu ne-am propus să realizăm o caracterizare generală a varietății de franceză vorbite în Québec. Cu toate acestea, câteva trăsături ale acestei varietăți sunt menționate, totuși, în capitolul introductiv al lucrării noastre.

Formele engleze (de tipul cuvintelor izolate sau al construcțiilor frazeologice) pe care le-am relevat și pe care le-am discutat în această lucrare sunt de natură discursivă. Ne-am oprit, cu precădere (dar nu în mod exclusiv), asupra anglicismelor care nu apar în același timp și în franceza din Hexagon și care sunt specifice francezei canadiene (și quebecheze), dar mai puțin asupra elementelor englezei internaționale (deși nu le excludem nici pe acestea din urmă): anglicismele specifice sunt datorate contactului cotidian direct al francezei vorbite în Québec cu engleza canadiană.

Cartea se încheie cu o serie de considerații finale generale care sunt cuprinse în capitolul al IV-lea.

Lucrarea de față se adresează, în primul rând, specialiștilor cunoscători ai limbii franceze care sunt interesați de problema generală a contactului lingvistic, dar și specialiștilor care sunt preocupați de rolul anglicismelor în franceza canadiană actuală vorbită pe canalele de televiziune francofone din Québec. Demersul nostru metodologic și rezultatele obținute ar putea servi și altor cercetători din domeniul sociolingvisticii și al pragmaticii, dar și al gramaticii romanice comparate. Unele sugestii ar putea fi utile atât lingviștilor romaniști, cât și traducătorilor, dar și unui public mai larg de cititori, dat fiind că le poate oferi tuturor acestora câteva informații lingvistice despre varietatea de franceză care este vorbită în momentul sincron actual în provincia canadiană Québec.

CUPRINS

Prefață (<i>acad. Marius Sala</i>).....	5
Abrevieri	7
Introducere.....	9
I. PROBLEME GENERALE DE TEORIE	11
1. Situația sociolingvistică din Québec.....	11
1.1. Descrierea situației lingvistice.....	11
1.1.1. Chestiuni de terminologie privind realitățile lingvistice francofone.....	11
1.1.2. Trăsături specifice lexicului varietății de franceză quebecheză	14
1.1.3. Statutul sociolingvistic al varietății de franceză din Québec ...	18
1.2. Contact lingvistic, interculturalitate, anglicism în comunitatea lingvistică francofonă din Québec	23
1.2.1. Tipuri de contact lingvistic și varietățile aflate în contact ...	23
1.2.2. Bilingvism și diglosie	27
1.2.3. Varietatea <i>high</i> a diglosiei externe: engleza canadiană	30
1.2.4. Urmări ale contactului lingvistic asupra francezei din Québec.....	32
1.3. Nivelele de limbă ale francezei din Québec și funcționarea acestora în cadrul comunității lingvistice considerate	36
2. Anglicismul lexical: aspecte teoretice	42
3. Premisele, metodologia și scopul cercetării.....	46
3.1. Premisele teoretice.....	46
3.2. Metodologia constituirii și interpretării corpusului	47
3.3. Scopul cercetării	50
II. ELEMENTE LEXICALE ENGLEZE NEADAPTATE ȘI ADAPTATE ...	51
II.1. <i>ELEMENTE LEXICALE ENGLEZE CONFORME SISTEMULUI LIMBII ENGLEZE</i>	51
0. Precizări preliminare.....	51
1. În context formal de comunicare	51
1.1. În comunicarea unilaterală formală	51
1.2. În comunicarea bilaterală formală	52
2. În context semiformal de comunicare.....	52
2.1. În condițiile egalității de locuri/roluri între interlocutori.....	52
2.2. În condițiile inegalității de locuri/roluri între interlocutori.....	54

3. În context informal de comunicare	55
3.1. În condițiile egalității de locuri/roluri între interlocutori	55
3.2. În condițiile inegalității de locuri/roluri între interlocutori.....	61
4. Concluzii.....	61
II.2. <i>ELEMENTE LEXICALE ENGLEZE ADAPTATE SISTEMULUI LIMBII</i> <i>FRANCEZE</i>	63
0. Aspecte generale	63
1. În context formal de comunicare	64
1.1. În comunicarea unilaterală.....	64
1.2. În comunicarea bilaterală, în condițiile egalității de roluri între interlocutori	64
1.2.1. Adaptarea fonetică.....	65
1.2.2. Adaptarea morfologică	67
1.2.3. Adaptarea morfolexicală.....	71
1.2.4. Adaptarea semantică.....	75
1.3. Concluzii.....	78
2. În context semiformal de comunicare.....	79
2.1. În comunicarea unilaterală.....	79
2.2. În comunicarea bilaterală: în condițiile egalității de locuri/roluri între interlocutori	79
2.2.1. Adaptarea fonetică.....	79
2.2.2. Adaptarea morfologică	80
2.2.3. Adaptarea morfolexicală.....	83
2.2.4. Adaptarea semantică.....	83
2.3. Concluzii.....	84
3. În context informal de comunicare	85
3.0. Chestiuni generale	85
3.1. Adaptarea fonetică.....	86
3.2. Adaptarea morfologică	87
3.2.1. Substantive engleze francizate.....	87
1) Substantive comune folosite la masculin	88
2) Substantive comune folosite la feminin	103
3.2.2. Adjective engleze francizate.....	112
3.2.3. Anglicisme verbale.....	113
3.3. Adaptarea morfolexicală.....	113
3.4. Adaptări semantice	120
3.5. „Antianglicisme”	122
3.6. Concluzii.....	124
4. Câteva concluzii generale privind elementele lexicale engleze adaptate sistemului limbii franceze.....	126
III. STRUCTURI FRAZEOLOGICE CU ELEMENTE ENGLEZE ADAPTATE SISTEMULUI LIMBII FRANCEZE	128
0. Probleme preliminare.....	128
1. În context formal de comunicare	129

2. În context semiformal de comunicare: în comunicarea bilaterală cotidiană curentă.....	130
2.0. Precizări preliminare.....	130
2.1. Calcuri lexicale și/sau semantice după engleză.....	130
2.2. Alte structuri lexicale franceze conținând elemente engleze.....	132
3. În context informal de comunicare: în comunicarea bilaterală curentă și familiară – în interacțiunile cu egalitate de roluri	134
3.0.1. Probleme generale	134
3.0.2. Exemplificarea unei schimbări lingvistice aflate în curs de desfășurare: <i>être bien</i> → <i>être OK</i> → <i>être correct</i>	135
3.1. Calcuri lexicale și/sau semantice după engleză.....	140
3.2. Alte structuri lexicale franceze care conțin elemente engleze: structuri după model francez	150
3.3. Câteva concluzii parțiale.....	163
4. Concluzii generale privind structurile de tip frazeologic cu elemente engleze adaptate sistemului limbii franceze	164
IV. CONSIDERAȚII FINALE	168
BIBLIOGRAFIE.....	177
1. Dicționare și glosare	177
2. Lucrări generale.....	179
3. Webografie	196
REZUMAT	199
RÉSUMÉ	201
ABSTRACT.....	203
ANEXE	
Anexa 1. Lista lexemelor engleze adaptate sistemului limbii franceze care au fost discutate în lucrare	207
Anexa 2. Lista structurilor lexicale și frazeologice care au fost discutate în capitolul al III-lea	209
Anexa 3. Transcrierea a trei categorii de fragmente din corpusul analizat....	211
3.1. Fragmente dintr-un jurnal de știri teledifuzat	211
3.2. Fragmente dintr-o emisiune gastronomică: <i>À la Di Stasio</i>	215
3.3. Fragmente din seriale de televiziune	215
3.3.1. Fragmente dintr-un episod al serialului comic <i>Rumeurs</i>	215
3.3.2. Fragmente dintr-un episod al serialului <i>Les étoiles filantes</i>	219
3.3.3. Fragmente dintr-un alt episod al serialului de televiziune <i>Les étoiles filantes</i>	225